

Co jest zapisane w Prawie o odbudowie zasobów przyrody

Nature Restoration Law – tłumaczymy punkt po punkcie

(Treść NRL/komentarz, odniesienie do sytuacji w Polsce)

Jan Kucharzyk (Centrum Ochrony Mokradel), dr hab. Ewa Jabłońska, prof. UW (Wydział Biologii Uniwersytetu Warszawskiego, Centrum Ochrony Mokradel), kwiecień 2024

Artykuł 10. Odbudowa ekosystemów leśnych

Państwo członkowskie wprowadza środki odbudowy konieczne do zwiększenia różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych (niezależnie od środków odbudowy siedlisk przyrodniczych Natura 2000), biorąc jednak pod uwagę ryzyko związane z pożarami lasów.

Od kilku tysięcy lat lasy na terenie Europy są użytkowane przez człowieka. Przez większość tego okresu albo usuwaliśmy je, przekształcając w grunty rolne, albo użytkowaliśmy w sposób stosunkowo ekstensywny. Do połowy XIX wieku większość zachowanych lasów na terenie dzisiejszej Polski miała charakter ekosystemów naturalnych lub tylko nieznacznie zubożonych na skutek ich eksploatacji. Jednak II połowa XIX wieku i kolejne stulecie przyniosły znaczną intensyfikację gospodarki leśnej, skutkującą m.in. istotnym zniekształceniem, w wielu miejscach również uproszczeniem struktury gatunkowej drzewostanów, a w efekcie także innych pięter roślinności (Symonides 2014). Zahamowanie spadku powierzchni lasów nastąpiło dopiero w połowie XX wieku, a pierwsze zmiany prowadzące do ograniczenia dalszej degradacji ekosystemów leśnych związanych ze sposobem gospodarowania nimi (np. zmniejszenie powierzchni rębni, ograniczenie wprowadzania gatunków obcych ekologicznie i geograficznie w odnowieniach sztucznych, etc.) miały miejsce w okresie przemian ustrojowych końca XX wieku. Od tego czasu sposób gospodarowania lasami będącymi własnością Skarbu Państwa (zarządzanymi przez PGL LP) staje się powoli coraz bardziej przyjazny środowisku naturalnemu i przyrodzie. I chociaż zmiany te zachodzą w niewystarczającym tempie, to prowadzą jednak do stopniowego wzrostu różnorodności biologicznej. **W związku z tym, że ponad 80% lasów w Polsce zarządzanych jest przez PGL LP, do spełnienia wymagania NRL w zakresie obowiązku zwiększenia różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych wystarczy jedynie kontynuacja aktualnej polityki gospodarczej i przyrodniczej Lasów Państwowych.**

Obligatoryjnie Państwo członkowskie musi osiągnąć tendencję wzrostową na poziomie krajowym w zakresie wskaźnika liczebności pospolitych ptaków leśnych.

Wskaźnik liczebności pospolitych ptaków leśnych (FoBI) opisuje tendencje dynamiczne liczebności 34 gatunków ptaków związanych z ekosystemami leśnymi. W latach 2020-2023 na terenie Polski indeks ten wykazywał coroczną tendencję wzrostową – jego wartość zwiększyła się w ciągu tego okresu o 33%. Największy wzrost wartości wskaźnika nastąpił w I dekadzie XXI wieku. Aktualnie dynamiczna tendencja wzrostowa obserwowana jest w obrębie specjalnych obszarów ochrony ptaków Natura 2000, ale nawet poza ich granicami co roku obserwuje się nieznaczny wzrost wartości opisywanego indeksu (GIOŚ 2023). Stabilne zarządzanie ponad 80% powierzchni lasów w Polsce (będącymi własnością Skarbu Państwa) oraz stosunkowo stabilny trend wzrostowy wartości opisywanego wskaźnika na przestrzeni ostatniego ćwierćwiecza wskazuje, że **wywiązanie się przez Polskę z tego wymagania NRL jest niemal pewne i nie wiąże się z koniecznością wprowadzania nowych przepisów, w tym ograniczeń.**

Państwo członkowskie zobligowane jest do osiągnięcia tendencji wzrostowej na poziomie krajowym w odniesieniu do przynajmniej sześciu z siedmiu niżej wymienionych wskaźników opisujących stan ekosystemów leśnych, które zostały wybrane na podstawie ich zdolności do wykazania zwiększenia różnorodności biologicznej ekosystemów leśnych:

- a) stojące drewno posuszowe,
- b) leżące drewno posuszowe,
- c) udział lasów różnowiekowych,
- d) łączność leśna,
- e) zasoby węgla organicznego,
- f) odsetek lasów zdominowanych przez rodzime gatunki drzew,
- g) różnorodność gatunków drzew.

Stojące drewno posuszowe

W ostatnich latach następuje powolny, ale stały wzrost zasobności polskich lasów (zarówno zarządzanych przez PGL LP, jak i pozostałych) w stojące drewno posuszowe. Np. w latach 2010-2014 średnia zasobność martwego drewna stojącego na 1 ha lasów wynosiła 3,3 m³ (BULiGL 2015), w latach 2014-2018 było to 4,1 m³ (BULiGL 2019), a w okresie pomiędzy 2018 i 2022 r. już 5,1 m³ (BULiG 2023). Biorąc pod uwagę stały trend wzrostowy wartości opisywanego wskaźnika w lasach na terenie naszego kraju, dla realizacji tego wymagania NRL konieczne jest jedynie **utrzymanie aktualnego podejścia do zagadnień gospodarczo-przyrodniczych przy wykorzystywaniu zasobów leśnych**. Osiągnięciu tego warunku sprzyja dominujący udział lasów należących do Skarbu Państwa, a zarządzanych przez PGL LP (cechujących się największą stabilnością w zakresie sposobu użytkowania).

Leżące drewno posuszowe

Podobne zmiany na terenie polskich lasów obserwowane są w zakresie zasobów leżącego drewna posuszowego. W latach 2010-2014 jego średnia zasobność na 1 ha lasów wynosiła 2,6 m³ (BULiGL 2015), w latach 2014-2018 wzrosła do 3,9 m³ (BULiGL 2019), a w latach 2018-2022 osiągnęła już 5,4 m³ (BULiGL 2023). W tym przypadku również **ogólna tendencja dynamiczna oraz struktura własności lasów w Polsce sprzyjać będą realizacji celu NRL bez konieczności zmiany sposobu użytkowania gospodarczego lub dostosowania krajowego prawodawstwa**.

Udział lasów różnowiekowych

Zgodnie z założeniami NRL Polska będzie zobowiązana do osiągnięcia wzrostu udziału lasów różnowiekowych. Na wskaźnik ten wpływ ma przede wszystkim sposób prowadzenia gospodarki leśnej. W okresie bardzo intensywnego wykorzystywania gospodarczego lasów, w PRL, dominowały rębnie zupełne (I), częściowe (II) i gniazdowe (III), które prowadzą do ujednoczenia struktury wiekowej drzewostanów. Od ok. 25 lat następuje powolny wzrost udziału rębni stopniowych (IV), które stosowane w odpowiedni sposób mogą sprzyjać wzrostowi zróżnicowania wiekowego drzewostanów. W ostatnich latach zwiększa się również udział tzw. użytkowania przerębowego (rębnia V), który aktualnie nie ogranicza się już wyłącznie do terenów górskich. Ten sposób pozyskiwania drewna w jednoznaczny sposób sprzyja przywróceniu zróżnicowanej struktury wiekowej lasów. W celu spełnienia opisywanego warunku, jakie na państwo polskie nakładać będzie NRL, konieczna jest **kontynuacja pozytywnych przemian w gospodarce leśnej** – dalsze odchodzenie od rębni zupełnych, częściowych i gniazdowych, prowadzenie rębni stopniowych w sposób ekstensywny (niewielka powierzchnia gniazd, długi okres nawrotów, etc.), a przede wszystkim dalsze rozpowszechnianie użytkowania przerębowego.

Łączność leśna

Łączność leśna to wskaźnik opisujący stopień zagęszczenia obszarów pokrytych lasami. Biorąc pod uwagę stały (od 75 lat) wzrost udziału lasów w powierzchni naszego kraju (np. wzrost lesistości Polski w latach 2010-2021 z poziomu 29,2% do poziomu 29,6% powierzchni kraju) i sprzyjające temu przepisy (np. zabezpieczające przed zmniejszeniem powierzchni lasów prawo pierwokupu gruntów leśnych

przysługujące PGL LP) **osiągnięcie wymagań NRL w opisywanym zakresie będzie wymagało jedynie kontynuacji polityki państwa sprzyjającej wzrostowi powierzchni lasów**. Warto zwrócić uwagę, że NRL nie określa poziomu wymaganego wzrostu łączności leśnej, dlatego nawet niewielka poprawa w tym zakresie stanowić będzie spełnienie tego wymagania.

Zasoby węgla organicznego

Wskaźnik obejmuje zasoby węgla organicznego w ściółce i glebie mineralnej na głębokości od 0 do 30 cm. Brak jest szczegółowych lub uśrednionych danych dla polskich lasów w zakresie tych zasobów i ich dynamiki (wybiórcze dane pochodzą m.in. z programu LUCAS, ale prawdopodobnie są niewystarczające). Wzrost lub spadek zdolności gleb leśnych do magazynowania węgla organicznego jest zależny od wielu czynników, w tym od sposobu prowadzenia gospodarki leśnej. Zasoby węgla organicznego w glebie istotnie ogranicza na przykład orka stosowana w ramach przygotowania do odnowienia sztucznego. Metoda ta była i jest nadal bardzo popularna na terenie polskich lasów, jednak w ostatnich latach coraz częściej zastępuje się ją odnowieniem naturalnym (bez stosowania orki). Proces dochodzenia do zwiększenia zasobów węgla organicznego w ściółce i glebie leśnej na terenie Polski powinien być kilkietapowy. Na początku konieczne byłoby podjęcie badań w celu określenia kierunku oraz dynamiki tego procesu. W kolejnym kroku powinno powiązać się uzyskane wyniki ze sposobem prowadzenia gospodarki leśnej i opracować wytyczne, wspierające akumulację węgla organicznego w mineralnych glebach leśnych.

Odsetek lasów zdominowanych przez rodzime gatunki drzew

W Polsce zmagamy się z poważnym problemem inwazji wielu obcych gatunków roślin, ale w grupie tej dominują byliny oraz krzewy. Udział drzewiastych gatunków obcego pochodzenia (w tym taksonów inwazyjnych) jest na terenie naszego kraju stosunkowo niewielki. Z tej grupy najczęściej występują dęby czerwone *Quercus rubra* i robinie akacjowe *Robinia pseudoacacia*, znacznie rzadziej spotkać można również daglezie zielone *Pseudotsuga menziesii* (nie wykazujące jednak cech inwazji). Dyskusyjnym jest zaliczanie do tej grupy czeremchy amerykańskiej *Prunus serotina*, której wzrost (w naszych szerokościach geograficznych) ma najczęściej charakter krzewiasty. Stosowana od przynajmniej kilkunastu lat praktyka gospodarowania lasami należącymi do Skarbu Państwa (zarządzanymi przez PGL LP) wskazuje, że w planach urządzania lasu nie przewiduje się wprowadzania odnowień z zastosowaniem dębów czerwonych, robinii akacjowych oraz czeremchy amerykańskiej, a skala wprowadzania daglezi zielonej ma charakter marginalny. Uwzględniając fakt, że wymienione gatunki drzew obcego pochodzenia występujące w polskich lasach stale podlegają pozyskaniu, odsetek lasów zdominowanych przez rodzime gatunki drzew (choć już dzisiaj bardzo wysoki) będzie stale wzrastał. **W celu wypełnienia tego wymagania NRL na terenie Polski wystarczy jedynie kontynuować aktualną politykę w zakresie kształtowania składu gatunkowego drzewostanów**, chociaż wprowadzenie do obowiązujących regulacji (tj. Zasad Hodowli Lasu) zakazu wprowadzania taksonów obcego pochodzenia byłoby pomocne.

Różnorodność gatunków drzew

Indeks ten opisuje średnią liczbę gatunków drzew występujących na obszarach leśnych. Na terenie Polski dominującym siedliskiem potencjalnym są lasy grądowe, czyli wielogatunkowe lasy liściaste lub mieszane, w których panują takie gatunki jak grab zwyczajny *Carpinus betulus*, lipa drobnolistna *Tilia cordata*, dęby szypułkowy i bezszypułkowy *Quercus robur* i *Q. petraea* i in. Znaczna część grądów na przestrzeni ostatnich stuleci została przekształcona w grunty rolne. Drzewostany na zachowanych fragmentach uległy w większości silnemu zniekształceniu z powodu prowadzonej od II połowy XIX w. intensywnej gospodarki leśnej, czego efektem było m.in. ujednoczenie ich składu gatunkowego (głównie na skutek wprowadzania monokultur sosnowych i świerkowych) (Symonides 2014). Od okresu przemian ustrojowych pod koniec XX wieku zachodzi jednak powolna zmiana w podejściu do gospodarowania lasami, czego efektem jest m.in. wdrażanie programu przebudowy drzewostanów w kierunku właściwym dla zajmowanego siedliska. Działanie to powoduje m.in. powolny, ale systematyczny wzrost różnorodności gatunkowej w poszczególnych fragmentach kompleksów leśnych.

Wywiązanie się przez Polskę z opisywanego wymagania NRL wymaga jedynie kontynuacji aktualnego trendu, co należy uznać za niemal pewne z uwagi na dominującą rolę Lasów Państwowych w strukturze własnościowej polskich lasów.

Podsumowując wymaganie stawiane przez NRL w zakresie osiągnięcia tendencji wzrostowej w odniesieniu do minimum sześciu z siedmiu wskaźników opisujących stan ekosystemów leśnych należy zauważyć, że ich realizacja **nie będzie wymagała od Polski podejmowania żadnych specjalnych działań, wdrażania nowych przepisów lub modyfikacji aktualnego sposobu gospodarowania. W odniesieniu do sześciu opisanych wyżej wskaźników** (stojące drewno posuszowe, leżące drewno posuszowe, udział lasów o nierównomiernej strukturze wiekowej, łączność leśna, odsetek lasów zdominowanych przez rodzime gatunki drzew i różnorodność gatunkowa drzew) **stała tendencja wzrostowa wartości poszczególnych wskaźników obserwowana jest od minimum 25 lat**. Z uwagi na przeważający udział w strukturze właścicielskiej lasów będących własnością Skarbu Państwa, których sposób zagospodarowania cechuje się największą stabilnością, spełnienie przez nasz kraj opisywanego wymagania należy uznać za niemal pewne.

Literatura:

BULiGL. 2015. Wielkoobszarowa inwentaryzacja stanu lasów. Wyniki II cyklu (lata 2010-2014). Sękocin Stary. <https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/Media/Default/Publikacje/WISL-2010-2014.pdf>

BULiGL. 2019. Wielkoobszarowa inwentaryzacja stanu lasów. Wyniki za okres 2014-2018. Sękocin Stary. https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/Media/Default/Publikacje/WISL2014_2018.pdf

BULiGL. 2023. Wielkoobszarowa inwentaryzacja stanu lasów. Wyniki za okres 2018-2022. Sękocin Stary. <https://www.bdl.lasy.gov.pl/portal/Media/Default/Publikacje/WISL2018-2022.pdf>

GIOŚ. 2023. Wskaźnik liczebności pospolitych ptaków leśnych – rok 2023. <https://monitoringptakow.gios.gov.pl/lasy-zadrzewienia.html>

Symonides E. 2014. Ochrona przyrody. Warszawa: Wydawnictwa UW.